

Ministerie van Economische Zaken

Grondkamers

Jaarverslag 2016

Inhoud

1	Inleiding—2
1.1	Kenschets grondkamers—2
1.2	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland—2
2	Ontwikkelingen in 2016—3
2.1	Evaluatie pachtrecht—3
2.2	Verhoging tarieven—3
2.3	Prijzontwikkeling pacht—3
2.4	E-pacht—3
3	Doorkijk naar 2017-2018—5
3.1	Digitalisering van het proces—5
3.2	E-pacht—5
3.3	Evaluatie pachtrecht—5
4	Prestaties—6
4.1	Werkvoorraad—6
4.2	Aantal ontvangen en afgehandelde verzoeken—7
4.3	Doorlooptijden—8
4.4	Kwaliteit—9
5	Financiën—10
5.1	Gerealiseerde uren—12
5.2	Leges—12
5.3	Direct Uitvoeringsgebonden Kosten—13

1 Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag van de grondkamers voor het jaar 2016. Op 1 juli 2012 is de Kaderwet ZBO's in werking getreden en zijn de grondkamers officieel zelfstandige bestuursorganen (ZBO's) geworden. In dit jaarverslag worden de werkzaamheden van de vijf grondkamers en van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland voor de grondkamers over het afgelopen jaar beschreven.

1.1 Kenschets grondkamers

De grondkamers zijn vijf onafhankelijke bestuursorganen onder het ministerie van Economische Zaken. De directe opdrachtgever van de grondkamers is DG Agro, directie Europees Landbouw- en Visserijbeleid en Voedselzekerheid (ELVV).

De grondkamers zijn in het leven geroepen om goede pachtverhoudingen te bevorderen tussen pachters en verpachters. Elk college bedient een regio.

De vijf regio's zijn:

Noord: Groningen, Friesland en Drenthe

Noordwest: Noord-Holland, Flevoland en Utrecht

Oost: Overijssel en Gelderland

Zuidwest: Zuid-Holland en Zeeland

Zuid: Noord-Brabant en Limburg

Figuur 1 Indeling grondkamers

De taken vloeien voort uit de wet- en regelgeving op het terrein van het pachtrecht: Uitvoeringswet Grondkamers, Uitvoeringsbesluit Pacht en Uitvoeringsregeling Pacht en de Wet Inrichting Landelijk gebied.

De voornaamste taken zijn het toetsen en goedkeuren van reguliere en geliberaliseerde pachtvereenkomsten, het registreren van teeltpachtcontracten, het behandelen van verzoeken om te mogen verpachten voor een kortere dan de wettelijke pachtduur en het herzien van de pacht prijs op verzoek van een van de partijen.

1.2 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De vijf grondkamers worden ondersteund door een secretariaat. Dit secretariaat, genaamd Secretariaat Juridische Colleges (SJC), is onderdeel van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (hierna: RVO.nl).

Daarnaast zijn diverse andere afdelingen van RVO.nl betrokken bij de werkzaamheden van de grondkamers, zoals Facilitair Bedrijf voor het registreren van de pachtverzoeken, Finance & Control voor het innen van de leges en het Klant Contact Centre voor het eerste klantcontact.

2 Ontwikkelingen in 2016

2.1 Evaluatie pachtrecht

In 2014 heeft professor mr. D.W. Bruil zijn eindrapport van de evaluatie van het pachtrecht opgeleverd. Naar aanleiding van het eindrapport zijn vertegenwoordigers van pachters en verpachters in overleg gegaan over een wenselijke herziening van het pachtrecht en in juli 2014 tot een deelakkoord gekomen, dat wil zeggen tot een akkoord over de systematiek en de inhoud van het nieuwe recht, maar niet tot een akkoord over het overgangsrecht. De betrokken partijen bij het overleg hebben het deelakkoord aangeduid als het akkoord van Spelderholt. In 2015 heeft een vervolg overleg (Spelderholt-2) geen concrete resultaten opgeleverd. Voormalig staatssecretaris Dijkema heeft de initiatiefnemers van Spelderholt verzocht om weer om tafel te gaan en met elkaar tot een gedragen voorstel te komen. Dit heeft in het voorjaar van 2016 een eindrapport opgeleverd maar geen overeenstemming en dus geen gedragen voorstel. Omdat een breed draagvlak voor de herziening van het pachtstelsel belangrijk is heeft staatssecretaris Van Dam alle betrokken partijen uitgenodigd om onder leiding van een bemiddelaar verder te praten om de nog bestaande verschillen te overbruggen. In december 2016 is de heer Sicko Heldoorn door de staatssecretaris benoemd als bemiddelaar.

2.2 Verhoging tarieven

De tarieven van de grondkamers zijn per 1 januari 2016 verhoogd op basis van de prijscompensatie met uitzondering van de digitale e-pacht verzoeken. Dit betekent een verhoging van 1 tot maximaal 4 euro afhankelijk van het soort verzoek. Het tarief voor de digitale e-pacht verzoeken is gelijk gebleven aan dat van 2015. Een overzicht van de kosten van de grondkamers en de ontwikkeling daarin van de afgelopen jaren is te lezen in hoofdstuk 5 op pagina 10.

2.3 Prijsontwikkeling pacht

Vanuit de praktijk wordt regelmatig gevraagd om gegevens omtrent de ontwikkeling van de pachtprizen in Nederland.

De grondkamers hebben een geheimhoudingsplicht ten aanzien van de verstrekking van pachtgegevens. Dit betekent dat gegevens omtrent pachtprizen van los land alleen kunnen worden verstrekt indien die gegevens niet tot personen of bedrijven zijn te herleiden. Met het anonimiseren van gegevens is de geheimhouding niet automatisch gewaarborgd. Immers, de agrarische praktijk weet vaak, ook zonder namen, wie welke grond bezit of in gebruik heeft.

De grondkamers onderzoeken of er mogelijkheden zijn om pachtprizegegevens aan de praktijk te verstrekken met waarborging van de geheimhoudingsplicht en zonder dat de werklust van de grondkamers toeneemt. Dit onderzoek bevindt zich op dit moment in een afrondende fase.

2.4 E-pacht

Eind april 2014 is een vernieuwde e-pachtapplicatie in gebruik genomen. Bij deze versie is het voor het eerst mogelijk om een pachtcontract volledig digitaal in te dienen en te ondertekenen. Deze mogelijkheid geldt voor geliberaliseerde pachtcontracten voor zes jaar of korter. Vervolgens gaat het toetsingsproces en het terugleggen van de goedkeuring door de grondkamers ook volledig digitaal. Klanten

kunnen inloggen op deze web applicatie (te vinden op mijn.rvo.nl) door middel van Digi-D of e-Herkenning. De afhandeling van deze verzoeken gaat sneller omdat meer onderdelen geautomatiseerd zijn. De leges voor het indienen van een e-pacht verzoek is daarom lager dan de leges voor de verzoeken die op papier worden ingediend. Ten opzichte van 2015 is de leges voor e-pacht verzoeken niet gestegen.

3 Doorkijk naar 2017-2018

3.1 Digitalisering van het proces

Vanaf januari 2016 worden de verzoeken die nog op papier worden ingediend bij het secretariaat verwerkt bij de centrale postontvangst van RVO.nl in Zwolle. Daar worden deze verzoeken gescand en gedigitaliseerd. Hierna kan het secretariaat de verzoeken digitaal beoordelen. De registratiewerkzaamheden nemen hierdoor af waardoor RVO.nl efficiënter kan werken en de klant sneller een beslissing zal ontvangen van de grondkamers.

Voor de klanten is ook een aantal zaken veranderd, namelijk:

- Op de pachtovereenkomst moet van alle partijen het KvK-nummer, BSN of relatienummer van RVO.nl vermeld worden. Hierdoor gaat registratie veel sneller en nauwkeuriger.
- Het pachtcontract hoeft niet meer in meervoud ingediend te worden, maar in enkelvoud. Dit is een administratieve lastenverlichting voor de indiener.
- De klant kan zijn ingediende verzoek digitaal terugvinden op mijn.rvo.nl door in te loggen met Digi-D of E-herkenning.
- De klant ontvangt een beslisbrief als het verzoek ongewijzigd wordt goedgekeurd. Het pachtverzoek met bijbehorend goedkeuringsstempel is digitaal te raadplegen op mijn.rvo.nl.

In 2016 heeft zowel de klant als het secretariaat moeten wennen aan de nieuwe werkwijze. Op basis van de ervaringen in 2016 worden de werkprocessen in 2017 verder geoptimaliseerd.

Zoals verwacht hebben de veranderingen voor de klant en de aanpassing van de werkwijze binnen het secretariaat geleid tot meer klantvragen. In 2017 en 2018 zal het aantal klantvragen weer afnemen omdat steeds meer klanten vertrouwd zijn met de nieuwe werkwijze.

3.2 E-pacht

Steeds meer klanten kiezen de route van het digitaal indienen van een pachtverzoek voor geliberaliseerde pacht voor 6 jaar of korter. Dit is goedkoper en sneller. In 2016 is het aantal verzoeken dat op deze manier werd ingediend gestegen van 4,58% (843) naar 11,18% (1.956). De grondkamers verwachten dat deze trend zich voortzet zodat in 2017 20% van de verzoeken voor 6 jaar of korter via deze route wordt ingediend. Het secretariaat zet zich in 2017 actief in om het aantal e-pacht verzoeken ook in 2018 verder op te laten lopen.

3.3 Evaluatie pachtrecht

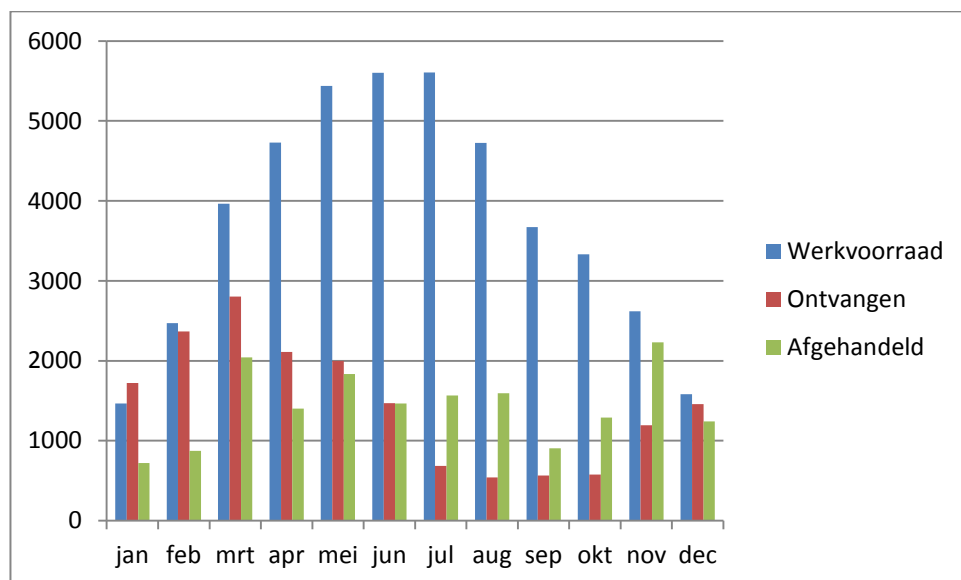
Zoals in hoofdstuk 2.1 reeds is vermeld, is nog niet duidelijk hoe de werkzaamheden en bevoegdheden van de grondkamers er exact uit gaan zien na een wijziging van de pachtregelgeving. De grondkamers verwachten hier in 2017 meer duidelijkheid over te krijgen.

4 Prestaties

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het aantal afgehandelde verzoeken in 2016, de werkvoorraad en de doorlooptijden.

4.1 Werkvoorraad

In figuur 2 is de werkvoorraad van 2016 afgezet tegen het aantal ontvangen en afgehandelde verzoeken. Het merendeel van de verzoeken wordt in de eerste helft van het jaar ontvangen waardoor de werkvoorraad op loopt. In de tweede helft van het jaar komen er minder verzoeken binnen en kan de werkvoorraad weer teruggebracht worden.

Figuur 2 Verloop werkvoorraad en ontvangen en afgehandelde verzoeken in 2016

4.2 Aantal ontvangen en afgehandelde verzoeken

Het aantal ontvangen verzoeken verschilt per grondkamer. De grootste grondkamer is Oost en de kleinste is Zuidwest. Iedere grondkamer heeft echter zijn eigen kenmerkende verzoeken. Zo komen bijvoorbeeld uit het Westland veel verzoeken voor een kortere pachtduur en contracten voor bedrijfsgebouwen, omdat hier veel kassen liggen. In onderstaande tabel 1 zijn de aantallen per grondkamer inzichtelijk gemaakt.

Grondkamer	Werkvoorraad 1-1-2016	Ontvangen	Afgehandeld	Werkvoorraad 31-12-2016
Noord	141	3.034	3.014	161
Noordwest	163	2.799	2.616	346
Oost	495	4.740	4.700	535
Zuid	467	4.569	4.537	499
Zuidwest	201	2.355	2.300	256
TOTAAL	1.467	17.497	17.167	1.797

Tabel 1 Overzicht verzoeken in 2016 uitgesplitst per grondkamer

De ontvangen verzoeken zijn in tabel 2 ingedeeld per pachtvorm. Het merendeel (90%) van de verzoeken bestaat uit geliberaliseerde pachtcontracten voor zes jaar of korter waarbij géén prijstoets hoeft plaats te vinden. De afhandeltijd voor een dergelijk contract is lager dan de afhandeltijd voor de overige contracten.

Pachtvorm	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Eenmalige pacht	413	131	69	48	19	17	4	4	4
Geliberaliseerde pacht zes jaar of korter	13.782	15.654	16.187	17.209	16.769	16.517	17.446	16.335	15.827
<i>waarvan e-pacht</i>					140	250	220	843	1956
Geliberaliseerde pacht langer dan zes jaar	135	91	127	120	122	106	101	84	65
Reguliere pacht	5.367	2.300	2.304	2.032	1.938	2.018	1.776	1.671	1.358
Teelpacht	256	182	171	211	167	156	116	126	84
Herziening Pachtprijs	310	162	253	122	145	149	102	51	74
Overige verzoeken	165	139	129	113	183	125	118	110	85
Totaal ontvangen verzoeken	20.428	18.659	19.240	19.855	19.343	19.088	19.663	18.381	17.497

Tabel 2 Overzicht ontvangen verzoeken 2008-2016 uitgesplitst naar pachtvorm

Behalve bij de Herziening Pachtprijs is in 2016 het aantal verzoeken in elke categorie afgenomen. Dat het aantal ontvangen geliberaliseerde pachtvereenkomsten voor zes jaar of korter in 2016 lager uitviel is voor een belangrijk deel te wijten aan de doorwerking van de opheffing van Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de overheveling van de Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) naar de provincies. Ten opzichte van 2015 is het aantal verzoeken van de provincies licht gestegen maar nog steeds hebben de provincies gezamenlijk bijna 900 verzoeken minder ingediend dan DLG en de provincies tezamen in 2015. Aan de daling bij de overige categorieën ten opzichte van voorgaande jaren kunnen geen conclusies verbonden worden.

Het aantal verzoeken met betrekking tot Herziening pachtprijs is in 2016 gestegen. Het lijkt een herstel na de halvering in 2015 maar nog steeds in lijn met de dalende trend van de afgelopen jaren.

4.3 Doorlooptijden

Voor de e-pachtcontracten en het merendeel van de papieren geliberaliseerde pachtcontracten voor zes jaar of korter is ook dit jaar weer ingezet op een afhandeltermijn van minder dan zes weken (mits verzoek compleet is). Deze termijn is vergelijkbaar met de termijn uit de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB). De AWB is formeel niet van toepassing op pachtverzoeken (zie art. 46 uitvoeringswet grondkamers).

In tabel 3 is de gemiddelde afhandeltijd in (kalender) dagen en het percentage binnen 6 weken afgehandelde pachtverzoeken opgenomen. De afhandeltijden zijn gemeten vanaf het moment dat het verzoek binnen komt tot het moment dat de beslisbrief verzonden wordt. De termijnen zijn dus inclusief reactietijd van klanten wanneer aanvullende informatie nodig is. Het streven is om 75% van de geliberaliseerde pachtverzoeken voor zes jaar of korter binnen 6 weken af te handelen.

Voor veel overige verzoeken is het niet mogelijk om deze binnen zes weken af te handelen vanwege benodigde taxaties, reactietermijnen van klanten op een voorlopig oordeel en het vergaderrooster van de grondkamers waarop deze verzoeken meer dan één keer geagendeerd moeten worden.

	Gemiddelde afhandeltermijn in dagen			Percentage binnen 6 wk afgehandeld		
	E-pacht	Geliberaliseerde pacht	Overige verzoeken	E-pacht	Geliberaliseerde pacht	Overige verzoeken
jan	10	33	54	100%	78%	51%
feb	7	46	82	100%	53%	25%
mrt	8	56	87	99%	19%	19%
apr	12	55	123	99%	39%	11%
mei	15	66	92	96%	30%	21%
jun	31	78	104	80%	34%	20%
jul	35	99	115	72%	23%	12%
aug	42	121	116	70%	2%	8%
sep	11	129	130	97%	0%	9%
okt	6	121	118	100%	2%	21%
nov	7	90	109	100%	98%	20%
dec	8	52	131	100%	77%	16%
gem.	12	83	107	97%	37%	18%

Tabel 3 Gemiddelde afhandeltermijn en percentage verzoeken dat binnen gestelde termijn is afgehandeld in 2016

4.4 Kwaliteit

Bij het Klant Contact Centre van RVO.nl en de grondkamers komen zeer weinig klachten binnen over de geleverde diensten/producten. Daaruit kan afgeleid worden dat de kwaliteit van de geleverde diensten/producten goed is.

Als gevolg van de veranderde werkwijze is het aantal vragen (telefonisch, email) wel hoger geweest dan in voorgaande jaren. Het betrof vooral vragen over het proces (nieuwe werkwijze) en de doorlooptijd.

De grondkamers hebben begin 2014 een klachtenprocedure vastgesteld welke is gepubliceerd op de website van de grondkamers (www.grondkamers.nl). De registratie en afhandeling van ontvangen klachten wordt hierdoor uniform uitgevoerd voor alle grondkamers.

Het aantal ontvangen beroepszaken bij de Centrale Grondkamer is laag. In 2016 zijn 11 beroepschriften ontvangen. Dat is minder dan 1% van de voor beroep vatbare afgegeven beschikkingen door de grondkamers. Ter vergelijking: in 2015 waren dit 15 beroepschriften, in 2014 16 en in 2013 27.

5 Financiën

De uitgaven van de grondkamers en de uren die RVO.nl maakt ten behoeve van de grondkamers zouden gedekt moeten worden door de inkomsten uit leges. In 2016 is dit nog niet gerealiseerd. Ten opzichte van 2015 valt het te kort hoger uit.

In tabel 4 is een overzicht gegeven van de inkomsten en exploitatiekosten van de afgelopen vier jaren.

	2013	2014	2015	2016
Inkomsten				
Afgehandelde contracten	19.439	19.181	19.177	17.167
Omzet (gefactureerd)	€ 2.036.197	€ 2.060.157	€ 2.552.666	€ 2.240.352
Exploitatiekosten				
Aantal gerealiseerde uren	31.608	31.410	30.460	28.809
Uurtarief	€ 103,80	T1 €78,00 T2 €93,60 T3 €119,70	T1 €77,40 T2 €93,30 T3 €119,80	T1 €79,50 T2 €95,80 T3 €123,00
Kosten (uur x tarief)	€ 3.280.910	€ 2.584.277	€ 2.457.052	€ 2.376.230
Direct Uitvoeringsgebonden Kosten tav grondkamers	€ 380.207	€ 342.908	€ 380.527	€ 504.304
Resultaat	€ -1.624.920	€ -867.028	€ -284.913	€ -640.182
Niet retribueerbare kosten				€ - 360.000
Resultaat Grondkamers				€ -280.182

Tabel 4 Inkomsten en exploitatiekosten grondkamers over de periode 2013-2016

Toelichting:

Leges: In de begroting voor 2016 was rekening gehouden met een stijging van de te ontvangen leges. Echter in 2016 zijn 884 minder contracten ingediend en is de werkvoorraad per 31 december 2016 330 stuks hoger dan een jaar eerder. Het bedrag aan geïnde leges is daardoor fors lager (€ 312.314) dan in 2015. Ten opzichte van de begroting van 2016 zijn de inkomsten € 559.657 lager.

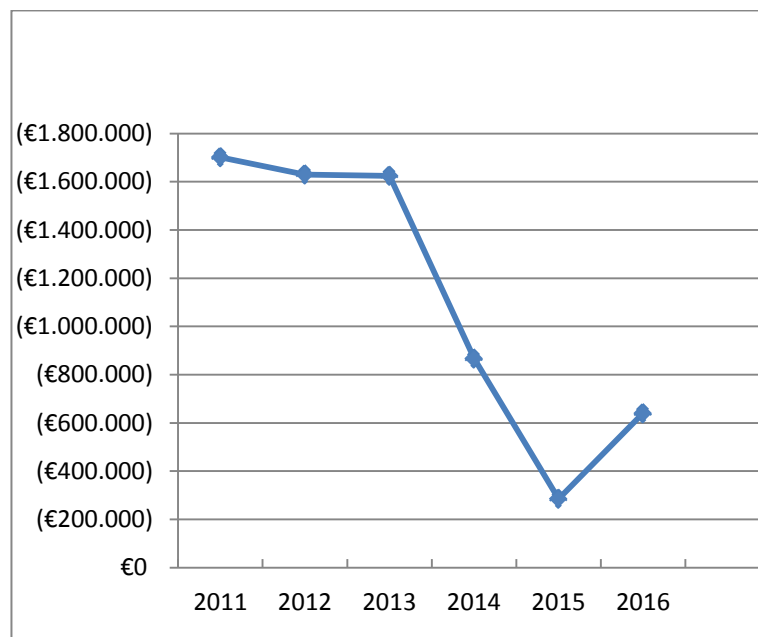
Gerealiseerde uren: Het aantal gerealiseerde uren voor 2016 en daarmee de personeelskosten is ten opzichte van 2015 met ruim 1 fte afgenomen. Ten opzichte van de begroting van 2016 valt het aantal gerealiseerde uren echter fors (ca. 3.700) hoger uit. Daar staat tegenover dat er in dit jaar 2.010 minder verzoeken afgehandeld zijn. De tijdbesteding per verzoek is hoger geweest door de aanloop problemen bij de invoering van de nieuwe digitale werkwijze. Daarnaast heeft de nieuwe digitale werkwijze veel extra inkomend telefoonverkeer opgeleverd waardoor ook daar extra uren gemaakt zijn.

Direct uitvoering gebonden kosten: Daar staat tegenover dat de direct uitvoering gebonden kosten voor de Grondkamers ruim lager (€ 224.000) uitvallen dan begroot. De kosten voor postverwerking en de kosten voor de leden en deskundigen van de Grondkamers zijn lager uitgevallen dan begroot.

Niet retribueerbare kosten: Een deel van de kosten met betrekking tot ICT en Klantcontact zijn aan het einde van het jaar versleuteld over het totale opdrachten pakket van RVO.nl. Op verzoek van de opdrachtgever vallen deze niet onder de retribueerbare kosten. Dit betreft ca. € 360.000. Gecorrigeerd voor dit deel is het tekort in 2016 voor de Grondkamers € 640.182 - € 360.000 = € 280.182.

In figuur 3 wordt een overzicht gegeven van het tekort over de periode van 2011 tot en met 2016.

Figuur 3 Netto financieel tekort voor grondkamers over de periode 2011-2016

5.1 Gerealiseerde uren

De gemaakte uren zijn weergegeven in tabel 5. Eén fte is omgerekend 1.435 productieve uren op jaarbasis. Het merendeel van de uren wordt gemaakt door het secretariaat van de grondkamers bij RVO.nl ten behoeve van registratie, beoordeling en afhandeling van de pachtverzoeken. Daarnaast wordt het secretariaat ondersteund door andere afdelingen van RVO.nl.

De gemaakte uren van de voorzitters en secretarissen van de grondkamers staan apart vermeld.

Procesonderdeel	Uren		
	Tariefgroep 1	Tariefgroep 2	Tariefgroep 3
Registratie en afhandeling pachtverzoeken	16.059	1.041	
Klantcommunicatie	4.193	1.078	
Inning van leges	1.399		
ICT werkzaamheden	175	321	
Management & ondersteuning RVO.nl			152
Werkzaamheden secretarissen grondkamers		2.428	
Werkzaamheden voorzitters grondkamers	1.963		
TOTAAL	23.789	4.868	152

Tabel 5 Gemaakte uren ten aanzien van werkzaamheden grondkamers in 2016

Formeel behoren de uren van de voorzitters in tariefgroep 3 geplaatst te worden. Aangezien zij echter geen werkplek en andere ondersteuning van RVO.nl krijgen, is dit sinds 2014 reeds teruggebracht naar tariefgroep 1.

De salarissen van de voorzitters en secretarissen worden door RVO.nl uitbetaald en zijn conform inschaling van het management van RVO.nl. De *Wet normering topinkomens* is dan ook niet van toepassing op de inkomens van de voorzitters en secretarissen van de grondkamers.

5.2 Leges

In tabel 6 is een uitsplitsing van de gefactureerde leges in 2016 naar pachtvorm weergegeven. De tarieven voor geliberaliseerde pacht voor zes jaar of korter zijn per 1 januari 2016 verhoogd van € 126 naar € 127. Het tarief voor e-pachtverzoeken is niet verhoogd en is nog steeds € 100. Voor de overige pachtvormen is het tarief afhankelijk van de pacht prijs en de geldende regionorm waardoor het tarief per verzoek moet worden vastgesteld. Er geldt echter wel een minimum en maximum tarief. Dit is voor 2016 verhoogd met maximaal € 4. De tarieven komen overeen met de kosten die gemaakt worden om het verzoek te toetsen en af te handelen.

Pachtvorm	Aantal	Tarief	Leges
Geliberaliseerde pacht zes jaar of korter	15.396	vast	€ 1.984.808
Overige pachtvormen	1.345	variabel	€ 255.544
Totaal			€ 2.240.352

Tabel 6 Overzicht gefactureerde leges in 2016

5.3 Direct Uitvoeringsgebonden Kosten

De direct uitvoeringsgebonden kosten (DUK), zoals weergegeven in tabel 7, zijn de extra kosten die de vijf grondkamers en RVO.nl maken voor de uitvoering van de opdracht.

Categorie DUK	2015	2016
Vacatie- en taxatiegelden	€ 252.632	€ 239.401
Vergaderkosten grondkamers	€ 2.884	€ 7.049
Reiskosten voorzitters	€ 1.253	€ 285
Porti- en verzendkosten	€ 43.135	€ 26.980
ICT kosten	€ 78.322	€ 188.639
Klant Contact Centre (KCC)	€ 1.744	€ 0
Scankosten	€ 0	€ 38.984
Overig	€ 557	€ 2.966
Totaal	€ 380.527	€ 504.304

Tabel 7 Directe Uitvoeringgebondens Kosten

De vacatiegelden is het bedrag dat leden en deskundigen van de grondkamers ontvangen voor het bijwonen van de maandelijkse vergaderingen van de grondkamers. De leden en deskundigen ontvangen hiervoor een vast uurtarief en de uren worden gedeclareerd bij RVO.nl. In 2016 was dit uurtarief € 79.

Taxaties worden uitgevoerd door deskundigen van de grondkamer die de uren hiervoor bij RVO.nl declareren. In 2016 zijn totaal 186 taxaties uitgevoerd voor verzoeken waarbij de pacht prijs niet reëel lijkt te zijn en boven de regionorm uitkomt. Een gemiddelde taxatie duurt 4,5 uur. Ter informatie: het aantal taxaties in 2015 was 285.

Het onderdeel porti- en verzendkosten bestaat uit de kosten voor het versturen van de afgehandelde pachtverzoeken naar de klant en het versturen van pacht dossiers naar leden en deskundigen. De kosten zijn hier flink gedaald doordat er meer e-pacht verzoeken ingediend worden en doordat er minder post verstuurd wordt door de digitale verwerking van de op papier ingediende verzoeken.

De ICT kosten zijn gestegen in 2016 als gevolg van investeringen die gedaan zijn vanwege de nieuwe werkwijze met betrekking tot het digitaliseren van de postverwerking (digitale afhandeling van papieren verzoeken).